

ŞİRVAN – SALYAN İQTİSADİ RAYONUNUN SƏNAYESİNİN ƏRAZİ TƏŞKİLİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Məlikova Mələk Eldəniz qızı

magistr – II kurs
Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan
melekmelikova0@gmail.com

Elmi rəhbər: Eminov Zakir Namin oğlu

Coğrafiya elmlər doktoru, dosent
zakir_eminov@mail.ru

Xülasə: Regionların inkişafına dair uğurla icra edilən Dövlət Proqramları Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində inkişafın yeni əsaslarını yaratdı, tərəqqi prosesini növbəti uğurlu mərhələyə keçirdi. Məqalədə iqtisadi rayonunun sənaye sahələri üzrə əvvəlki illər ilə göstəriciləri cədvəllərdə göstərilərək təhlil olunmuşdur. Potensial ehtiyatlar üzrə yeni yaradılan və yeni yaradılması planlaşdırılan müəssisələrin inkişaf strategiyasına da toxunulmuşdur. Şirvan- Salyan iqtisadi rayonu üçün tərtib olunaraq həyata keçirilən təbirlər yeni müəssisələrin tikilməsi, daha az yararlı olanların təmir olunaraq yeni texnika və texnologiyalar ilə əsaslı şəkildə yenidən qurulması ilə yüksək inkişaf göstəriciləri əldə edilmişdir. Eyni zamanda iqtisadi rayon üçün potensial ehtiyatlara uyğun olaraq yeni istiqamətli sənaye müəssisələri inşa edilmişdir. Bütün bu tədbirlərin daha əhəmiyyətli tərəflərindən biri isə Şirvan-Salyan iqtisadi rayonunda yeni iş yerlərinin açılması və əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artırılması olmuşdur.

Statistik göstəricilərə əsasən deyə bilərik ki, Şirvan şəhərində və Salyan rayonunda sənaye müəssisələrinin müəyyən qədər azalma özünü göstərsə də əldə edilən sənaye məhsulunun dəyərində əsaslı artım olmuşdur. Beləki, Şirvan şəhərində 2015-ci ildə sənaye məhsulunun dəyəri 254520.5 min manat idisə, bu kəmiyyət 2021-ci ildə 506783.9 min manata yüksəlmişdir. Daha

kəskin artım dinamikası isə Biləsuvar və Hacıqabul rayonlarında olmuşdur. Keçən son 6 il ərzində sənaye məhsulunun dəyəri 13 dəfə artaraq 56236,0 min manat olmuşdur. Şirvan – Salyan iqtisadi rayonunda sənaye müəssisələrinin faiz göstəricisi, ölkə üzrə ümumi göstəricinin 4%-ini təşkil edir.

Giriş. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 29 yanvar tarixli 500 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019–2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın icrası məqsədləri üçün həmin Dövlət Proqramında göstərilmiş iqtisadi rayonların bölgüsünə əsasən 14 iqtisadi rayondan biri də Şirvan-Salyan İqtisadi rayonudur. Sahəsi 6,08 min km², 2022- ci ilin son statistik hesablanamsına əsasən əhalisinin sayı 504,3 min nəfərdir. Tərkibinə Respublika əhəmiyyətli Şirvan şəhəri, Biləsuvar, Hacıqabul, Neftçala və Salyan inzibati rayonları daxildir.

İqtisadi rayonun ərazisindən beynəlxalq və ölkə əhəmiyyətli Bakı-Ağstafa, Bakı-Astara dəmir və avtomobil yolları, ixrac neft və təbii qaz kəmərləri keçir. Təbii sərvətlərinə neft, təbii qaz, yodlu və bromlu mədən suları, tikinti materialları (mişardaşı, qum çınqıl və s.) aiddir. Neft və qaz çıxarma, elektroenergetika, kimya, tikinti materialları sənayesi ixtisaslaşmış sənaye sahələridir. Şirvanda Cənub DRES işləyir. Salyanda Plastik Kütə zavodu, Neftçalada Yod-Brom zavodu fəaliyyət göstərir. Pambığın ilkin emalını həyata keçirən pambıqtəmizləmə zavodları vardır (Salyan, Neftçala, və s.).

Şəhərdə 17 sənaye müəssisəsi, o cümlədən, Avropada ən böyük açıq tipli Şirvan DRES-i, yağ zavodu, dəmir-beton məmulatları, saxsıboru, süni dəri zavodları və neft-qaz hasil edən müəssisələr fəaliyyət göstərir.

Cədvəl 1. Şirvan-Salyan İqtisadi rayonunda illər üzrə sənaye müəssisələrinin sayı.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Şirvan	43	44	37	32	30	29	32	33	30
Biləsuvar	12	12	13	13	13	13	14	13	14
Hacıqabul	13	13	14	14	11	12	13	18	19
Neftçala	13	13	15	15	13	13	15	15	16
Salyan	23	23	27	27	25	24	19	23	21

İqtisadi rayon üzrə yeni yaradılan və öz fəaliyyətini dayandıran müəssisələr olduğu üçün illər üçün kəsin dəyişmə dinamikası xarakterik deyil. Beləki, Biləsuvar və Hacıqabul rayonlarında müəssisələrin

sayının artımını görürük. 2019-2023-cü illər üzrə rayonların iqtisadi inkişafı istiqamətində aparılan tədbirlər özünü daha əsaslı şəkildə Hacıqabul rayonunda göstərmişdir. Plandakı tədbirlər sırasına Hacıqabul Sənaye Məhəlləsinin inkişaf etdirilməsi, ağır maşınqayırma zavodlarının tikintisi, avtomobil zavodunun tikintisi kimi tədbirlər həyata keçirilir. Rayonda eyni zamanda tara və gübrə istehsal edən müəssisələrində tikintisi üzrə işlər görülməkdədir. 2011-ci ilə nəzərən rayonda sənaye müəssisələrinin sayında az da olsa artım müşahidə olunsada, 2017-ci ildə 3 müəssisə fəaliyyətini dayandırmışdır. Növbəti yaxın 5 il ərzində isə yenidən əsaslı inkişaf tədbirləri özünü doğrultmuşdur. 2021- c ildə isə sənaye müəssisələrinin sayı 19-a çatmışdır.

Keçən il ərzində rayonda 36 ədəd avtomobil, 51 ədəd yük avtomobili, 58 ədəd ictimai sənişin nəqliyyat vasitəsi hazırlanaraq istifadəyə verilmişdir.

Rayon üzrə qeyri- dövlət sektorunun sənaye müəssisələrinin dəyərində xüsusi çəkisi 2017-ci ilədə 0,9 %-ə qədər azalsada, növbəti son beş il ərzində dinamika kəskin şəkildə dəyişərək artmışdır. Son 10 ildə ən yüksək faiz göstəricisi elə 2021-ci ildə olaraq, 84 %-ə yüksəlmişdir.[1, s 724]

Şirvan-Salyan iqtisadi coğrafi rayonuna daxil olan Neftçala rayonunda illər üzrə dinamik göstəricilərdə kəskin fəqlər yox dərəcəsindədir. Beləki sənaye məhsulunun dəyərində qeyri-dövlət sektorunun ümumi faizi son 10 ildə yüksək olaraq qalmışdır. Rayonda fəaliyyət göstərən sənaye müəssisələrinin sayında son illərdə azalma müşahidə olunsada, sənaye fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün qeydə alınmış fərdi sahibkarların sayında artım olmuşdur. Statistika əsasən deyə bilərik ki, əgər 2011-ci ildə bu sahə üzrə fərdi sahibkarının sayı 49 nəfər olmuşdursa, hal-hazırda bu say 120-ni keçib.

Şirvan şəhərində mədənçıxarma sənayesində neft və təbii qaz hasilatının xüsusi çəkisində də son illər üzrə inkişaf özünü göstərmişdir. 2018-ci ildə xam neft və qaz çıxarma sənaye sahəsinə xidmət göstərməsi 2021-ci ilə qədər 12% artmışdır. Emal sənayesi üzrə məhsul istehsalında ən yüksək qiymətlər qida məhsullarının istehsalı və hazır metal məmulatlarının istehsalında olmuşdur. Beləki, son üç ilin göstəricisinə əsasən qeyd etdiyimiz məhsul istehsallarının qiyməti 3 dəfəyə qədər artmışdır. Bunun əksi olaraq poliqrafiya məhsullarının istehsalı, tikinti materiallarının və kompüter, elektron və optik məhsulların istehsalı kəskin şəkildə azalaraq sıfır həddə çatmışdır. Şirvanın əsas istehsal məhsullarından birinə çevrilmiş tikinti kərpici istehsalı 2018- ci ildəki

göstəricimiz olan 271 kub metrədən, 2021-ci ilədək 34213 kub metrə yüksəlmişdir ki buda kifayət qədər yüksək nəticədir.[2, 189 s]

Şirvan- Slayan iqtisadi rayonunda Biləsuvar rayonunun sənayedə məhsul istehsalında xüsusi çəkisi cəmi 14 %-dir. Müəyyən qədər aşağı göstərici olmağına baxmayaraq, tikinti məsullarının istehsalı və mebel istehsalı əsaslı şəkildə artmışdır. Bununla bərabər sənaye fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün qeydə alınmış fərdi sahibkarların sayı da keçən son 3 il üçün təxminən üç dəfə çoxalmışdır.

Şirvan- Salyan İqtisadi rayonuna daxil olan Neftçala rayonu üçün Neftçala Sənaye Məhəlləsinin genişlənərək yeni standartlara cavab verən struktur üzrə qurulması, avtomobil zavodlarının fəaliyyətinin genişləndirilməsi, balıq emalı və konservləşdirmə müəssisələrinin fəaliyyətinin genişləndirilməsi inkişafı təmin etmək üçün vacib sayılan planlar çərçivəsindədir. Həmçinin Hacıqabul Sənaye Məhəlləsinin inkişaf etdirmək, ağır maşınqayırma maşınlarının tikilməsi, xüsusi vaqon-qayırma və kompozit materiallar zavodunun tikintisi də Dövlət Proqramında öz əksini tapmışdır. Hacıqabul rayonunda Aqrar sənayeni inkişaf elətdirmək üçün plastik su qablarının istehsalı, tara istehsalı müəssisələsinin istehsalı, gübrə istehsalı müəssisələrinin tikintisi və tikinti materialları avadanlıqları istehsalı müəssisələrinin genişləndirilərək yenidən qurulması da mövcud tədbirlər sırasındadır.[3]

Respublikamızda pambıq istehsalı çoxaldıqca, emal müəssisələrinə də tələbat artır. "P-Aqro" MMC-nin Biləsuvar filiali "ağ qızıl" yetişdirilməsi və tədarükü ilə məşğul olan yeni şirkətdir.

Müəssisə işə düşdükdən sonra Biləsuvar, Salyan, Neftçala rayonlarından, habelə ehtiyac olarsa, qonşu İmişli, Beyləqan və Füzulidən də xam pambıq qəbul edəcək. Zavod istifadəyə verildəndən sonra burada əsasən Biləsuvardan olmaqla 120 nəfər işçi çalışacaq. Zavodda eyni zamanda pambıq mahlıcın istehsalı həyata keçirilir ki, ötən il ərzində əldə edilmiş məhsulun dəyəri 18527,9 ton olmuşdur. Bu göstərici ötən ilə nəzərən kifayət qədər yüksək göstəricidir.

Neftçalada Kür Təcrübə Nərə Balıqartırma zavodunun bir hissəsi yenidən qurulmaqla ərazidə böyük infrastruktura malik nərə balıqartırma zavodu inşa edilir. Yenidənqurma və tikinti işləri son 20 ildə fəaliyyətsiz qalan Kür Təcrübə Balıqartırma zavodunun bazasında aparılır.

Şirvan-Salyan iqtisadi rayon üçün illər üzrə kəskin dəyişən dinamika uyğundur. Belə ki, 2020 -ci ilə qədər illər üzrə mədənçixarma sənayesi və neft, qaz hasilatı müəyyən qədər fərq ilə dəyişmişdir. Xam neft və təbii qaz hasilatı 2020 -ci ildə isə 41 % azalaraq 157628,7 min manat olmuşdur. Şirvan – Salyan iqtisadi rayonunda emal sənayesi üzrə

2018-ci ildən 2019-cu ilə doğru istehsalın kəmiyyəti özünü qida sənayesində göstərmişdir. Qida məhsullarının istehsalı artan tempə ilə irəliləyərək ötən il üzrə 145289,9 min manat olmuşdur. Dəri və dəridən məmulatların, ayaqqabıların istehsalı 2019 və 2020 -ci illər üzrə məhsul istehsal etsədə son il üçün tələbatın az olması səbəbindən öz fəaliyyətini dayandırmışdır. Neft və qaz ehtiyatlı bir ərazi üçün kimya sənayesinin inkişaf etməməsi mümkün deyil. 2019 -cu ildən başlayaraq daha istehsal kəmiyyəti 15,3% artaraq 9851,1 min manat təşkil etmişdir.

Nəticə: Şirvan-Salyan iqtisadi rayonunda sənaye potensialı son illərdə xeyli artmışdır. Bu da öz növbəsində bir çox sahələrin inkişafına təkan vermişdir. Yerləşdiyi əlverişli iqtisadi coğrafi mövqeyindən aslı olaraq yeni sənaye müəssisələrinin tikintisi, yenidən qurulması həyata keçirilir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycan regionları, Bakı 2022, 772 s.
2. Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycanın sənayesi, Bakı, 2022, 213 s.
3. "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019–2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı" № 500, Bakı, 2019, 351 s.

MODERN SITUATION OF THE TERRITORIAL ORGANIZATION OF THE INDUSTRY OF THE SIRVAN-SALYAN ECONOMIC DISTRICT.

Summary: Successfully implemented state programs on the development of regions created new foundations for development in different regions of Azerbaijan, and moved the progress process to the next successful stage. In the article, the indicators of previous years in the industrial sectors of the economic region were shown in tables and analyzed. The development strategy of newly created and newly planned enterprises on potential reserves was also touched upon. The regulations designed and implemented for the Shirvan-Salyan economic region have achieved high development guidelines by building new enterprises, renovating the less useful ones and fundamentally rebuilding them with new techniques and technologies. At the same time, new oriented industrial enterprises were built in accordance with the potential reserves for the economic district. One of the more important aspects of all these measures was the opening of new jobs in the Shirvan-Salyan economic district and increasing the employment level of the population.

Based on the statistical indicators, we can say that although the number of industrial enterprises in Shirvan city and Salyan district has

decreased to some extent, the value of the industrial product has increased substantially. So, if the value of the industrial product in Shirvan was 254,520.5 thousand manats in 2015, this amount increased to 506,783.9 thousand manats in 2021. A sharper growth dynamics occurred in Bilasuvar and Hajigabul regions. During the last 6 years, the value of the industrial product increased 13 times and reached 56236.0 thousand manats. The percentage indicator of industrial enterprises in the Shirvan-Salyan economic district is 4% of the total indicator for the country.

СОВРЕМЕННОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ШИРВАНО-САЛЯНСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЙОНА.

Резюме: Успешно реализованные государственные программы по развитию регионов создали новые основы для развития в различных регионах Азербайджана и перевели процесс прогресса на следующий успешный этап. В статье показатели прошлых лет по промышленным отраслям экономического района приведены в таблицах и проанализированы. Также была затронута стратегия развития вновь создаваемых и вновь планируемых предприятий по потенциальным резервам. Положения, разработанные и реализованные для Ширвано-Сальянского экономического района, достигли высоких ориентиров развития за счет строительства новых предприятий, реконструкции менее полезных и их капитальной перестройки с использованием новой техники и технологий. При этом новые ориентированные промышленные предприятия строились в соответствии с потенциальными резервами экономического района. Одним из наиболее важных аспектов всех этих мер было открытие новых рабочих мест в Ширвано-Сальянском экономическом районе и повышение уровня занятости населения.

Опираясь на статистические показатели, можно сказать, что, хотя количество промышленных предприятий в городе Ширван и Сальянском районе несколько уменьшилось, стоимость промышленной продукции значительно возросла. Так, если в 2015 году стоимость промышленной продукции в Ширване составляла 254 520,5 тысячи манатов, то в 2021 году эта сумма увеличилась до 506 783,9 тысячи манатов. Более резкая динамика роста наблюдалась в Билясуварском и Гаджигабульском районах. За последние 6 лет стоимость промышленной продукции увеличилась в 13 раз и достигла 56236,0 тыс. манатов. Процентный показатель промышленных предприятий Ширвано-Сальянского экономического района составляет 4% от общего показателя по стране.